

Concertgebouw - Amsterdam
donderdag 4 juli 1974 - 20.15 uur

**Het Radio Filharmonisch
Orkest**

Dirigent: Michael Gielen

Solisten: Slavka Taskova, sopraan

Maurizio Pollini, piano

Arie van Beek

Henk van der Donk

Hans Keyzer

Wim Koopman

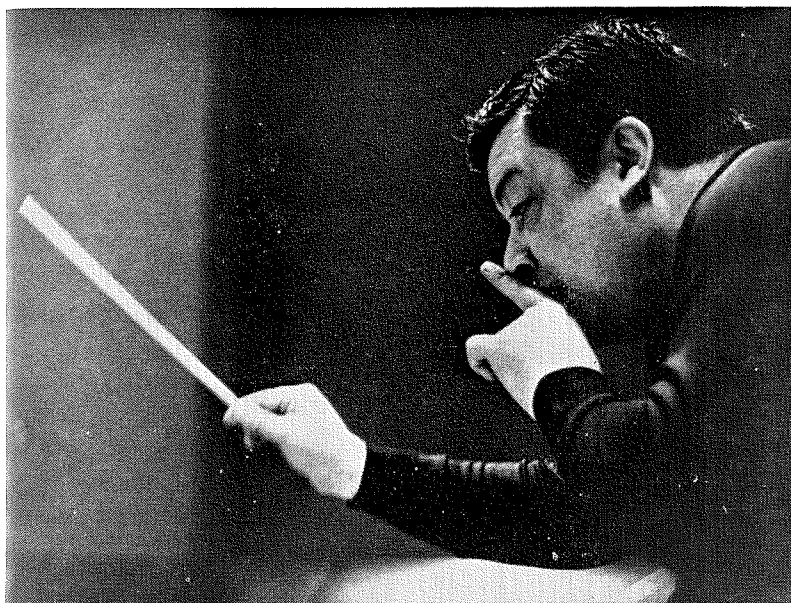
} slagwerk

Bruno Maderna: **QUADRIVIUM**
(1920-1973) voor 4 slagwerkers en
4 orkestgroepen (1969)

Pauze

Luigi Nono: **COMO UNA OLA DE FUERZA Y LUZ**
Geb. 1924 voor sopraan, piano, geluidsband en
orkest (1971-1972)

BRUNO MADERNA

geboren 21 april 1920 te Venezia, overleed in november 1973 te Darmstadt. Hij studeerde viool, piano en compositie aan het Conservatorium te Rome. Daarna compositie bij Gian Francesco Malipiero door wie hij waarschijnlijk tot zijn ondogmatiese houding t.o.v. klassieke en moderne muziek werd geïnspireerd.

Herman Scherchen, als leraar voor orkestdirectie maar niet minder als mentor belangrijk, bracht hem in contact met de muziek van Schönberg c.s. en in begin 1950 naar Darmstadt. Daar behoorde hij sedert 1954 tot het vaste docentencorps van de beroemde 'Darmstädter Kurse'. Later dirigeerde hij ook vele malen het 'Internationale Kammerensemble Darmstadt'.

De wereldpremière die Maderna gedirigeerd heeft zijn legio. tot zijn grootste pioniersprestaties behoren de directies van Stockhausens 'Gruppen' en Nono's 'Intolleranza'. De Internationale avant-garde, niet in het minst de Nederlandse heeft aan Maderna veel te danken. Vers in het geheugen leeft nog de poging Maderna als tweede dirigent voor het Concertgebouw Orkest te krijgen, wat zelfs een discussie voor de televisie opleverde. Helaas was de reactie van het openbare Nederlandse muzikleven dermate negatief dat Maderna lange tijd nauwelijks meer in Nederland verscheen. Maar tot de gelukkige herinneringen zullen blijven behoren de concerten die hij in 1972 en 1973 in het Holland Festival met het Radio Filharmonisch Orkest gaf met werken van Schönberg (Jakobsleiter), Boulez (Soleil des eaux), Bussotti (Semi di Gramsci), Zimmermann (Ich wandte mich . . .) en zijn eigen 3e hoboconcert, geschreven in opdracht van de Nederlandse Omroep Stichting.

Ook als componist was Maderna rond 1950 met Nono, Boulez, Stockhausen en Pousseur een centrale figuur. Vanuit de zgn. seriele techniek ontwikkelde hij al snel een eigen muzikanteske stijl: nooit gebrek aan muzikale ideeën, geen behoefte aan experimenten en speculaties.

Zijn oeuvre is veelzijdig en uitgebreid, omvat opera, radiofonische muziek, orkestwerken, soloconcerten, vocale muziek, kamermuziek en elektronische muziek. In zijn latere werken breekt ook een zekere nostalgie door naar de esthetiek en cantabiliteit van het verleden.

QUADRIVIUM voor 4 slagwerkers en 4 orkestgroepen

werd geschreven in 1969 en slechts éénmaal in Londen uitgevoerd.

In Maderna's oeuvre behoort 't tot een van de meest geslaagde maar ook een van de moeilijkst te realiseren composities. Ondanks de grote populariteit die het slagwerk in de 20e eeuw en vooral na 1950 bij de componisten geniet zijn er maar weinigen (Messiaen, Stockhausen) die het aangedurfd hebben solisties voor slagwerk te schrijven. Niet alleen het instrumentarium van de slagwerkers is sterk uitgebreid met instrumenten uit de Zuid-Amerikaanse, Afrikaanse en Oosterse muziek praktijk maar ook de speeltechnische eisen, gesteld aan de slagwerkers zijn enorm toegenomen.

Zelfs in die mate dat een vroeger bijna onspeelbaar geacht stuk als Zyklus van Stockhausen nu op het lesprogramma van conservatoriumleerlingen voorkomt. De problemen die dit werk van Maderna echter stelt grenzen aan het onmogelijke.

De vier solisten hebben nagenoeg hetzelfde instrumentarium met enkele vervangende instrumenten om de kosten voor uitvoering niet te hoog op te drijven. De verschillen van de orkestgroepen zitten voornamelijk in het hout:

Groep I. fl., 2 hobo, bascl. Groep III. 2 fl. en es.kl.
Groep II. 3 fag. en contrafag. Groep IV. 2 clar. en bascl. en Eng. hoorn.

Gemeenschappelijk zijn strijkkwintet, harp, hoorn, trompet en trombone.

Het slagwerkinstrumentarium kan men verdelen in (wat de klank en gebruik betreft): ruis-, ritme-, klank- en melodie-instrumenten.

In het 1e deel komen vrijwel alle slagwerkinstrumenten al aan bod, nu en dan gecombineerd met een spaarzaam effect van hout en strijkers van groep III en de trombones uit de 4 groepen van het orkest, uitmondend in een grote aleatorische cadens voor de 4 slagwerkers met het hout, het koper en harpen en contrabassen uit de 4 orkestgroepen. De dirigent kan hier die volgorde en lengte bepalen maar ook details regelen dan wel daarin de musici vrijlaten (zoals tempo, speelmanier enz.). Volgens een bepaalde door de dirigent te kiezen procedure gaat deze cadens over in het slot van het 1e deel voor de 4 slagwerkers met het koper uit de orkestgroepen.

De overgang naar het 2e deel voor de strijkers wordt gevormd door een overgebonden akkoord voor de strijkers van groep IV.

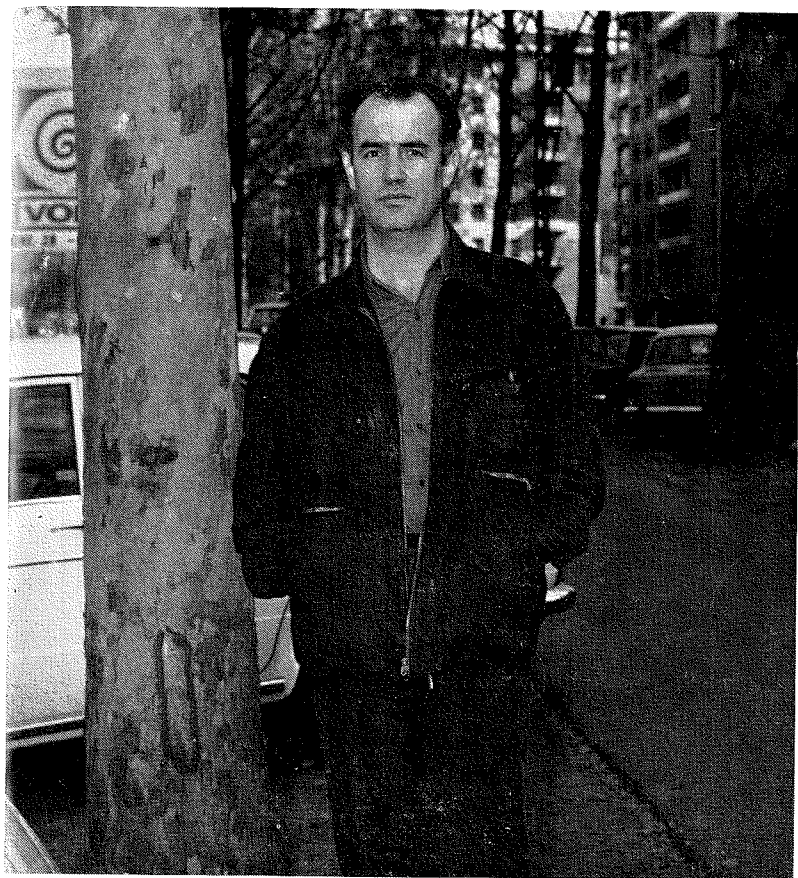
Deel II is een lento voor de strijkers met een grote cadens voor de dirigent waar hij zelfstandig mag kiezen uit strijkersakkoorden en blazersformaties en combinaties daarvan.

Deel III begint met een grote solo van de 4 slagwerkers op melodie-instrumenten (xyl., marimba, marimba, xyl.) die de eerste maal herhaald wordt tegen strijkersgroepen en de tweede maal met nog daarbij de houtgroepen, alles volgens de interpretatie van de dirigent. Dit deel eindigt met een groot crescendo van de slagwerksolisten en hout- koperblazers.

Deel IV bestaat uit een aantal onafhankelijke grootheden: De strijkersakkoorden van deel II worden weer geplaatst op aanwijzing van de dirigent, de slagwerkers spelen onafhankelijk daarvan hun soli, halverwege beginnen op teken van de dirigent de 3 harpen en plaatsvervangende celesta een eigen 'quadroloog' en het werk eindigt met nog enkele klanken van de basclar. en solo-violen.

De titel 'Quadrivium' laat vele interpretaties en speculaties toe; de verdeling over groepen, solisten, de vorm, ritme, materiaalindeling heeft zeker een relatie tot de middeleeuwse filosofie waar de leer van het Quadrivium, de 4 schone kunsten (ars aritmetica, geometrica, astronomia en musica) zich in principe bezig houdt met de makro- en mikro-kosmos.

LUIGI NONO

geboren 29 januari 1924 te Venetië, studeerde rechten aan de Universiteit te Padova en muziek bij Gian Francesco Malipiero en later bij Bruno Maderna en Herman Scherchen. Nono is getrouwd met Nuria Schönberg, dochter van de componist Arnold Schönberg.

Stilisties behoort Nono, met Maderna, Boulez, Stockhausen en Pousseur, tot de generatie die rond 1950, geïnspireerd op componisten als Webern en Messiaen, de seriele techniek formuleerde.

Maar evenals Maderna, heeft Nono al snel geprobeerd aan dit al te abstracte systeem te ontsnappen zonder overigens in aleatoriek of toeval te geloven.

Muziek is voor Nono een houding, muziek maken betekent ingrijpen in het leven van deze tijd, in de huidige situatie, in de huidige klassestrijd.

Nono wil als socialist en communist zijn bijdrage leveren in de strijd tegen kapitalisme, fascisme en imperialisme, metterdaad maar ook via zijn muziek. Dat wil niet zeggen dat hij daarom zijn schrijfwijze vereenvoudigt, maar wel dat hij onderwerpen componeert die direkt ontleend zijn aan de realiteit, zoals *Epitaffio per Garcia Lorca* (1952-1953) tegen het Spaanse fascisme, *Canto Sospeso* (1956) over het verzet tegen het nazisme, *Intolleranza* (1960) tegen het kapitalisme en imperialisme, *Sul ponte di Hiroshima* (1962) tegen de atoombom e.a.

In deze lijn, zullen we zien, past ook 'Como una ola de fuerza y luz'.

Nono's stijl is in het algemeen zeer expressief van aard, kan zeer lyries dan wel uitermate dramatisch zijn. Zijn oeuvre omvat composities voor het theater, vocale werken, orkestwerken, werken voor solisten, koor en orkest en ook veel elektronische muziek.

COMO UNA OLA DE FUERZA Y LUZ

als een golf van kracht en licht, is opgedragen aan Luciano Cruz, een van de jonge leiders van de militante linkse groepen in Chili, die op 27-jarige leeftijd overleed onder misterieuze omstandigheden.

Nono gebruikt in dit werk dan ook een gedicht van de Argentijnse poeet en vriend van Cruz, Julio Huasi, dat ongeveer de volgende inhoud heeft:

Luciano, in de gevaarlijke stormen van deze aarde, zul jij lichtend stralen, jong als de revolutie, in de strijd van je volk, steeds levend in onze herinnering als de smart van je dood.

Als een golf, Luciano, van kracht, jong als de revolutie, steeds levend, zul jij lichtend stralen, een licht voor het leven.

Kinderstemmen begeleiden zachte klokjes van jouw jeugd.

Het in 1971-1972 geschreven werk bestaat uit 4 delen die Nono als volgt karakteriseert:

1. Aanroep en klacht voor Luciano.
2. Luciano's tegenwoordigheid in afwezigheid.
3. 'De lange mars'.
4. Kollektieve explosie in de zekereid van zijn aanwezigheid.

Het werk past inhoudelijk - als epitaaf met utopische perspectieven - en structureel in het beeld van Nono's ontwikkelingen. Zie bijv. Lorca-triptychon, Un canto sospeso enz.

Nono maakt gebruik van 4 elementen, een band, een sopraanstem, een piano en een uitgebreid orkest.

De band die gedurende het hele werk klinkt bevat materiaal van de solisten, van het orkest en van toegevoegde klanken en funktioneert nu eens als voorloper dan weer als echo van het live-gebeuren.

Het orkest produceert klankblokken gebaseerd op kwarttonen, kleine en grote sekunden en tritonus, die voortdurend wisselen van kleur, en zich van het laagste naar het hoogste register (licht!) ontwikkelen.

Steeds meer blijkt Nono zich als een romantisch laat expressionist te ontpoppen die kennelijk in de timing en dynamiek van dit stuk het programma 'als een golf van kracht en licht' heeft willen illustreren. Typerend voor Nono is ook de manier waarop de solistische partijen zijn geschreven, n.l. met medewerking van de solisten zelf en helemaal afgestemd op hun specifieke mogelijkheden.

Tegenover de ontroerende hoge lyrische sopraan Taskova benut hij uitsluitend de lage registers met akkoorden in het middenregister ('de lange mars') van Pollini's piano.

De verwerkingen op de band van dit materiaal werden uitgevoerd in Studio do fonologia te Milaan met behulp van Nono's geliefde technicus Marino Zuccheri.

SLAVKA TASKOVA

studeerde aan het Conservatorium te Sofia in Bulgarije en vervolgens in Italië, eerst in Florence en later nog aan de Accademia Chigiana te Siëna.

In Italië ook begon haar carrière die haar langs alle grote operahuizen van Europa voerde.

Taskova beschikt over een breed repertoire dat reikt van de klassieke muziek tot de meest geavanceerde composities. In Holland zal men zich zeker nog haar rol in de Passaggio van Berio in het Holland Festival 1969 met het Radio Kamer Orkest en koor o.l.v. Francis Travis herinneren.

Als vertolkster van werken van Maderna, Nono en Dallapiccola, o.a. de Liriche Greche met het Radio Kamer Orkest o.l.v. Michel Tabachnik, heeft zij bij vele radiostations en platenmaatschappijen (DGG en Wergo) grote faam verworven.

MAURIZIO POLLINI

is in 1942 te Milano geboren. Hij studeerde piano bij Carlo Lunati en Carlo Vidusso en gaf zijn eerste concert al in 1951. In 1960 won hij het zware Chopinconcours te Warschau en ontving uitnodigingen voor alle belangrijke podia.

Na een jaar besluit hij deze eenzijdige carrière op te geven en weer te gaan studeren maar nu bij de beroemde Arturo Benedetti-Michelangeli. Rond 1966 baart hij dan opzien met een volkomen nieuw repertoire dat naast de grote werken van Beethoven, Schubert, Schumann en Chopin ook Bartok, Prokofieff, Strawinsky, Schönberg, Webern, Boulez en Stockhausen bevat.

Ook in ander opzicht geeft Pollini blijk van zijn bijzondere persoonlijkheid.

Op 19 december 1972 begint hij zijn recital te Milano met een protest tegen de Amerikaanse bombardementen op Noord-Vietnam tijdens de vredesonderhandelingen te Parijs. In een brief, ondertekend door vele bekende Italiaanse kunstenaars zegt hij dat de Italiaanse musici niet van plan zijn af te zien van hun burgerlijke en morele rechten als demokraat en lid van de gemeenschap.

'Onze stellingname wil niet het normale verloop van de concerten storen maar ons recht beklemtonen om in buitengewone gevallen te reageren. Tenslotte kent de geschiedenis van de mensheid momenten van ongehoorde draagwijdte, waar zwijgen een misdaad wordt.'

In zijn concertprogramma's streeft Pollini een grotere bewustwording van zijn publiek na door confrontatie van klassieke en hedendaagse composities.

MICHAEL GIELEN

werd in 1927 in Dresden geboren, maar bracht zijn jeugd door in Buenos Aires, waar hij ook zijn muzikale opleiding genoot.

In 1949 debuteerde hij als pianist in een recital met alle pianowerken van Schönberg; ook trad hij in het begin veelvuldig op als begeleider.

Zijn eerste contact met de opera volgde, toen hij als operarepetitor werd benoemd aan het Teatro Colon, in welke functie hij dirigenten als Furtwängler, Böhm, Kleiber en Seragin assisteerde.

Teruggekeerd naar Europa vestigde hij zich in Wenen, waar hij als repetitor, later als dirigent aan de Weense Staatsopera werd verbonden.

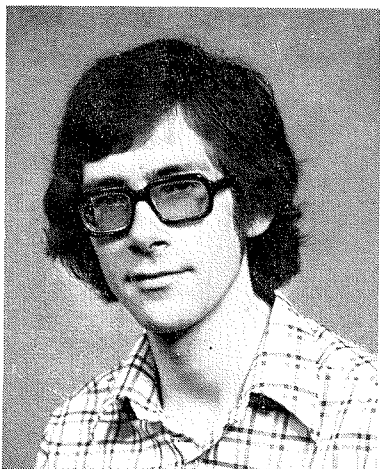
In 1960 benoemde de Koninklijke Opera van Stockholm hem tot eerste dirigent, met welk ensemble hij uitvoeringen gaf van o.m. Don Giovanni, The Rake's Progress, A Midsummernightsdream, Don Carlos, Der Rosenkavalier, Wozzeck, Fidelio en Der Fliegende Holländer.

Als gastdirigent verscheen hij o.a. op de festivals van Aix-en-Provence, Athene, Maggio Musicale Fiorentino, Genua en Bregenz.

Meer en meer in de ban geraakt van het werk der hedendaagse componisten, leverde hij in 1965 een opzienbarende prestatie: met het ensemble van de Opera te Keulen gaf hij de première van Bernd Alois Zimmermans 'Die Soldaten' een werk dat voordien, wegens de extreme moeilijkheden van de partituur door de vele Duitse operahuizen voor onuitvoerbaar werd verklaard en geweigerd.

Tijdens het Holland Festival 1972 leidde hij een aantal opvoeringen van Verdi's opera Falstaff waarvan een serie in januari/februari 1974 werd herhaald.

ARIE VAN BEEK

studeerde aan het Rotterdams Conservatorium en is sinds september 1972 als slagwerker in algemene dienst bij de NOS-orkesten. Hij studeert thans orkestdirectie bij Edo de Waart en is als docent slagwerken-semble verbonden aan het Rotterdams Conservatorium, waar diverse premières onder zijn leiding zijn uitgevoerd.

HENK VAN DER DONK

werd geboren te Wamel. Hij studeerde te Nijmegen en aan het Utrechts Conservatorium. Hij was enige jaren verbonden aan het Utrechts Symfonie Orkest en is tegenwoordig als eerste slagwerker in dienst bij het Omroep Orkest.

HANS KEYZER

is sinds vier jaar werkzaam bij de NOS als eerste paukenist van het Promenade Orkest. Hij kreeg zijn opleiding aan de conservatoria te Amsterdam en Den Haag. Naast zijn vaste taak in het Promenade Orkest heeft Hans Keyzer zich toegelegd op de uitvoering van modern repertoire. Hij volgde hiertoe verschillende cursussen bij Siegfried Fink te Würzburg in Duitsland.

WIM KOOPMAN

werd geboren te Amsterdam en studeerde o.m. bij Cor Smit. Sinds 1950 is hij in dienst bij de NOS als paukenist-slagwerker van het Radio Kamerorkest. Daarnaast is hij werkzaam als hoofdleraar aan het Hilversums Muzieklyceum en maakt deel uit van de avant garde-ensembles 'Pro en Contra' en 'Instrumental Circuit' (ICÉ).

HET RADIO FILHARMONISCH ORKEST

Onder de Nederlandse symfonie-orkesten neemt het Radio Filharmonisch Orkest door zijn veelzijdig repertoire en het niveau van zijn uitvoeringen een belangrijke plaats in.

Het orkest telt een vaste bezetting van 92 musici, uit te breiden al naar gelang de aard van de werken die worden gespeeld.

Sinds 1961 is Jean Fournet de vaste dirigent. Zijn voorgangers waren Albert van Raalte, Paul van Kempen, Willem van Otterloo en Bernard Haitink. Beroemde gastdirigenten uit binnen- en buitenland hebben het orkest sinds zijn oprichting in 1945 geleid, zoals Eduard van Beinum, Luciano Berio, Sir Adrian Boult, Antal Dorati, Eduard Flipse, Ferdinand Leitner, Bruno Maderna en Pierre Monteux. In 1970 gaf het orkest enkele concerten onder leiding van de befaamde Leopold Stokowski; tevens werden grammofoonplatenopnamen gemaakt.

Op buitenlandse tournees trad het orkest op in Duitsland (o.m. het Beethoven festival in Bonn), Frankrijk (het festival van Besançon en het 'Festival de Pâques' in Lourdes), Zwitserland, Italië, Joegoslavië (festival van Belgrado) en Polen (Warschauer Herbst).